

VERSLAG

Vergadering:	Raad, nr. 703 (478 ^e openbare)
Datum en tijd:	24 juni 2016, 10.15 uur
Plaats:	SER-gebouw, Den Haag
Aanwezig:	Berk, De Boer, Buijink, Van Dijk, Eckhardt, Van Gestel, De Groot, Hartveld, Van Holstein, Kuin, Van der Lecq, Limmen, Maat, Maessen, Nijpels, Passchier, Van Praag, Schenk, Van Steenberghe, Stevens, Van Straalen, Tasma, Van der Veen, Van der Veer, Verhagen, Verhulst, Versteeg, Weurding, Van Wijngaarden, Van Woerkom
Voorzitter:	Hamer
Genodigden voor agendapunt 5	Cegerek (Lid Tweede Kamer PvdA en rapporteur EU over circulaire economie), Wagenaar (directeur Stichting Natuur & Milieu)
Genodigde voor agendapunt 6	Curfs (directeur fusieorganisatie Stroomopwaarts Maassluis)
Secretariaat:	Timmerhuis Dirven (notulist), Van Zaal (secretaresse)

1. Opening

De *voorzitter* opent de vergadering.

2. Ingekomen stukken en mededelingen (overzicht mededelingen, ontvangen en verzonden publicaties R/2800)

De *voorzitter* heet de leden welkom en heet in het bijzonder een aantal genodigden welkom:

- Mevrouw Cegerek, Lid van de Tweede Kamer voor de PvdA en rapporteur EU over circulaire economie.
- De heer Wagenaar, directeur van de Stichting Natuur & Milieu.
- Mevrouw Curfs, directeur fusieorganisatie (sociale diensten/sociale werkplaats) Stroomopwaarts Maassluis.

Het overzicht mededelingen, ontvangen en verzonden publicaties (R/2800) wordt voor kennisgeving aangenomen. Onder meer bevat het overzicht de mededeling dat 4 juli a.s. de ondertekening van het IMVO-convenant textiel plaatsvindt, in bijzijn van minister Ploumen.

Het overzicht geeft geen aanleiding tot vragen of opmerkingen.

3. Verslag van de 702^e (477^e openbare) vergadering d.d. 20 mei 2016
(R/2801)

Het verslag wordt ongewijzigd vastgesteld en geeft verder geen aanleiding tot opmerkingen.

4. Actualiteiten

Brexit:

Al bij de opening van de vergadering refereert de *voorzitter* aan de bijzondere nacht en ochtend voorafgaand aan de vergadering, namelijk de referendumuitslag in het Verenigd Koninkrijk betreffende de Brexit. De geledingen hebben hier waarschijnlijk in hun vooroverleg bij stil gestaan. Het dagelijks bestuur van de SER heeft dat ook gedaan. Gezamenlijk is geconstateerd dat een Brexit enerzijds ingrijpende gevolgen kan hebben, anderzijds gaat de wereld ook weer door. In de komende tijd zal hierbij nader bij stil moeten worden gestaan en hierover verder moeten worden nagedacht. Er is voor gekozen om het onderwerp voor deze raadsvergadering te laten bezinken. Spreekster wilde het echter niet ongenoemd laten.

6. Verkenning Sociale infrastructuur kwetsbare groepen binnen de Participatiewet (R/2803)

Dit agendapunt wordt vóór agendapunt 5 behandeld, omdat één van de sprekers de vergadering op tijd moet verlaten in verband met verplichtingen elders.

De *voorzitter* stelt de conceptverkenning aan de orde. Omdat spreekster zelf voorzitter van de betrokken ad hoc commissie van voorbereiding was, geeft zij een korte toelichting op deze verkenning.

Inleiding mevrouw Hamer:

De verkenning is in vrij korte tijd opgesteld. De staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) heeft de SER bij brief van 23 maart jl. gevraagd om te verkennen wat nodig is voor een adequate sociale infrastructuur in de arbeidsmarktregio's, die de kwetsbare groepen op de arbeidsmarkt binnen de Participatiewet zo goed mogelijk ondersteunt.

Dit ook tegen de achtergrond van het feit dat bij de invoering van de Participatiewet, de banenafsprake is gemaakt: werkgevers en overheid spraken af om 125.000 banen voor mensen met een arbeidsbeperking tot stand te brengen, en er zouden 30.000 nieuwe arbeidsplaatsen in het kader van de nieuwe voorziening beschermt werk tot stand komen. Zoals in het voorwoord is geschetst, werken er daarnaast nog bijna 100.000 mensen in de sociale werkvoorziening (SW), die ondanks het afsluiten van de instroom in de Wet sociale werkvoorziening eveneens aan het werk moeten blijven.

Inmiddels hebben de geledingen een gezamenlijke perspresentatie gehouden rond de verkenning.

Vervolgens wordt de uitzending van het NOS Journaal getoond over deze verkenning: <http://nos.nl/uitzending/16133-nos-journaal.html> (vanaf 15.41 minuten).

In de uitzending is onder andere mevrouw Curfs (directeur van Stroomopwaarts MVS, een regionale fusieorganisatie van 3 sociale diensten en 3 sociale werkvoorzieningsbedrijven, gevestigd te Maassluis)) geïnterviewd. Zij geeft hierin aan dat haar organisatie en SW-bedrijven aanwas willen hebben van nieuwe mensen. Zeker ook omdat je weet dat die aanwas er is en staat te popelen om te beginnen. De aanwas hapert echter.

Toelichting mevrouw Curfs in de vorm van een vraaggesprek met de voorzitter:

Mevrouw Curfs neemt plaats achter de bestuurstafel. Desgevraagd door de voorzitter introduceert zij haar organisatie kort. Stroomopwaarts is een participatiebedrijf, een fusieorganisatie van drie sociale diensten en drie sociale werkbedrijven van de gemeenten Maassluis, Vlaardingen en Schiedam. Deze beweging is vaker te zien in het land. Stroomopwaarts voert de brede Participatiewet uit voor alle mensen die aanspraak

maken op ondersteuning naar werk. Mensen die hun baan hebben verloren en er niet in slagen een nieuwe baan te vinden en mensen met een arbeidsbeperking.

De *voorzitter* vraagt in hoeverre Stroomopwaarts hierin hetzelfde opereert als sociale werkbedrijven of hierin al een stap heeft gemaakt.

Mevrouw *Curfs* geeft aan dat Stroomopwaarts anders is, omdat het een fusieorganisatie van sociale werkbedrijven en sociale diensten is. Dat is bijzonder, omdat de bestaande infrastructuur daarmee voor een bredere doelgroep kan worden ingezet.

Mensen die langere tijd niet hebben gewerkt en bijstandsgerechtigd zijn, komen namelijk ook niet zomaar aan een baan. Onder het motto dat er meer werk is dan er vacatures zijn, probeert Stroomopwaarts dat werk op een slimme manier binnen de infrastructuur te organiseren, zodat minder mensen aanspraak moeten maken op een uitkering. Dit is een meerwaarde van de combinatie van de twee werelden.

Daarnaast loopt er een pilot voor beschut werk. Nieuw beschut werk blijkt om meerdere redenen niet tot stand te komen. Zo verloopt het proces van indiceren moeizaam. Het gaat hier om een eenmalige keuring, terwijl mensen de ene dag beter functioneren dan de andere dag. In de pilot is ervoor gekozen mensen een aantal mee te laten draaien in de infrastructuur. Ook bij ondernemers lopen zij stage. Op die manier wordt bekeken waar ze het beste op hun plaats zijn.

Bijzonder aan de Journaaluitzending is dat gesteld werd dat mensen aan de slag moeten gaan bij 'gewone' bedrijven. Spreekster wijst erop dat SW-bedrijven hele gewone bedrijven zijn, waarin hard wordt gewerkt en waaraan ondernemers graag werk uitbesteden. Het enige wat er bijzonder aan is, is dat het werk door bijzondere mensen wordt gedaan, die veel begeleiding nodig hebben. Dat kan je niet zomaar organiseren in een regulier bedrijf. Toch heeft het SW- of Participatiebedrijf ondernemers heel hard nodig. Want als zij geen werk uitbesteden, kan er ook geen werk worden verricht. Het zou goed zijn wanneer dit beter met elkaar wordt georganiseerd. Daarmee kan ook worden geborgd dat het SW-bedrijf juist voor deze doelgroep behouden blijft (en niet het kind met het badwater wordt weggegooid). SW-bedrijven zijn dan ook zeer verguld met de voorliggende verkenning van de SER.

Op de vraag hoe ze reageerde op het bericht dat ze zou worden geïnterviewd voor het NOS Journaal stelt mevrouw *Curfs* altijd blij te zijn met aandacht voor dit vraagstuk. Omdat spreekster enigszins op de hoogte was van het SER-rapport was een reactie geen probleem.

Gisteren woonde spreekster een vergadering van het bestuur van VNO-NCW bij, waarbij de heer De Boer aandacht voor de verkenning vroeg. Alle leden bevestigden dat het noodzakelijk was een inspanning te doen voor de kwetsbare doelgroep, maar gaan begrijpelijk vervolgens over tot de orde van de dag. Regelmatige aandacht is dus nodig.

Op de vraag hoe de medewerkers de uitzending ervaren c.q. hebben ervaren, stelt mevrouw *Curfs* dat deze heel trots zijn. De medewerkers zijn gewoon blij dat ze aan het werk zijn. Op de vraag of ze wisten waarom het NOS Journaal was gekomen, stellen medewerkers dat het heel gek zou zijn wanneer ze niet meer zouden mogen blijven werken in Stroomopwaarts. Mensen die bij ons hun pensioengerechtigde leeftijd bereiken, raken in paniek en vragen of zij dan terug mogen komen als vrijwilliger. Want dit is hun hele leven. Stroomopwaarts biedt hen niet alleen werk maar ook een zorgstructuur, bijvoorbeeld wanneer ze meer begeleiding thuis nodig hebben, of omdat ze zich niet zo goed verzorgen. Voor medewerkers is hun werk ook hun sociale leven. Met name de ouders van de kinderen die in de wacht staan om een plek te krijgen, maken zich ernstig zorgen of er straks nog een plek is voor hun kind.

Maar ook de medewerkers zijn na de opnamen weer tot de orde van de dag overgegaan en zijn hun werk gaan voortzetten.

Gevraagd naar het effect van de Participatiewet op de gefuseerde organisatie en de activiteiten van Stroomopwaarts geeft mevrouw Curfs aan dat de Participatiewet een lange aanloop heeft gehad, te beginnen met de Wet werken naar vermogen. Toen duidelijk werd dat de Wet sociale werkvoorziening op slot ging (geen nieuwe aanwas), werd aan een sterfhuisconstructie gedacht. Op zich is dat vreemd omdat er in de SW-bedrijven zo'n 100.000 mensen werken, die ook niet zo maar op straat kunnen worden gezet. De bestaande infrastructuur wordt onbetaalbaar wanneer er wel uitstroom zou blijven plaatsvinden, maar geen nieuwe instroom plaatsvindt. Daarbij komt dat er voor bijstandsgerechtigden, in haar regio ca. 7000 mensen, ook niet zomaar een werkplek kan worden gevonden. Wanneer het Werkbedrijf opdrachten verwerft van een onderneming en een uitkeringsgerechtigde enkele maanden kan laten werken, is sprake van een schadelastbeperking. Daarom is in plaats van afbouw juist gekozen voor een brede inzet op niet alleen mensen met een arbeidsbeperking maar ook op mensen met een bijstandsuitkering.

Dit vergt uiteraard dat ondernemers ook oog blijven houden voor het belang van de SW- en participatiebedrijven om het werk niet in lage loonlanden te laten verrichten maar juist via reshoring naar deze werkbedrijven te brengen. Op die manier wordt bevorderd dat mensen, die aanspraak maken op een uitkering en andere voorzieningen, kunnen werken. Werk is de allerbeste zorg.

De *voorzitter* wijst erop dat de Tweede Kamer direct om een kabinetsreactie heeft gevraagd. Spreekster heeft begrepen dat een conceptreactie vandaag aan het kabinet voorligt. Wat hoopt mevrouw Curfs dat daarin staat?

Verder constateert spreekster dat de VNG in eerste instantie enigszins verontwaardigd reageerde en pas in tweede instantie inhoudelijk op de verkenning inging.

Mevrouw *Curfs* merkt op dat de VNG geïrriteerd was omdat gemeenten geen structureel extra geld hebben gekregen. Zij hebben al een debacle meegemaakt met de subsidiedaling van de SW-bedrijven en vreesden een nog groter risico te gaan lopen. Vanuit financieel oogpunt kan zij zich die irritatie voorstellen. Anderzijds zijn gemeenten verantwoordelijk voor hun totale inwonersbestand en zullen zij hoe dan ook een oplossing moeten bedenken voor de mensen die zij aangewezen op beschut werk. Spreekster hoopt dan ook dat de VNG en gemeenten hun verantwoordelijkheid zullen oppakken en opnieuw gaan rekenen over een goede oplossing. Het verstrekken van uitkeringsgelden, schuldhelpverleningstrajecten e.d. kost ook veel geld. Misschien zouden deze twee werelden beter naast elkaar kunnen worden gelegd. De SW- en participatiebedrijven en naar zij aanneemt ook de SER zullen graag bereid zijn die rekensom met hen te maken.

De staatssecretaris van SZW stelde dat er geld is, hield gemeenten aan hun opdracht en stelde een verplichting in het vooruitzicht wanneer gemeenten hun verantwoordelijkheid in dezen niet of onvoldoende op zich zouden nemen. Bekend is dat de staatssecretaris de sociale infrastructuur ook belangrijk vindt. Spreker hoopt dat ook de staatssecretaris een brede inzet van die infrastructuur bevordert, zodat ook tegemoet wordt gekomen aan de financiële zorgen van gemeenten rond de doelgroep beschut werk.

De *voorzitter* vraagt welke ambitie mevrouw Curfs heeft met Stroomopwaarts voor de komende tijd.

Mevrouw *Curfs* constateert dat de aantrekkende economie niet meteen leidt tot uitstroom van mensen uit een uitkering. In eerste instantie vinden werkenden die geïnteresseerd zijn in ander werk en mensen, die net hun baan verloren zijn, weer

nieuw werk. Wanneer de economie zich positief blijft ontwikkelen, hoopt zij dat er ook versneld perspectief ontstaat voor de mensen met een uitkering om aan de slag te komen. Een bestand van 350.000 uitkeringsgerechtigden noemt zij oneigenlijk groot. Het budgettaire probleem verandert dan ook en dan hoeft er alleen werk en begeleiding te worden georganiseerd voor de meest kwetsbare groep.

De *voorzitter* dankt mevrouw Curfs voor haar heldere toelichting, die de raadsleden geen aanleiding blijkt te geven tot vragen of opmerkingen.

Reacties van de heren De Boer (namens werkgevers), Hartveld (namens werknemers) en Van der Veen (namens de kroonleden) in de vorm van een vraaggesprek met de voorzitter:

De *voorzitter* wijst erop dat de heer De Boer zitting had in de commissie van voorbereiding c.q. persoonlijk betrokken was bij dit onderwerp.

De heer *De Boer* bevestigt dit. Het gaat hier om een onderwerp waarover geen verschil van inzicht is tussen werkgevers en de vakbeweging. De uitzending van het NOS Journaal en de toelichting van mevrouw Curfs maken dit duidelijk. Partijen hebben op een goede en constructieve manier samengewerkt en de verkenning in vrij korte tijd afgerond.

Ton Heerts en spreker waren het met elkaar eens dat de infrastructuur van de SW-bedrijven niet zou mogen 'verkrummen'. In haar eerste vergadering hebben deskundigen vanuit de drie geledingen en vanuit de VNG met elkaar gediscussieerd over allerlei begrippen en techniek, zoals sociale werkvoorziening, werkbedrijven. Dit bleek geen goede aanpak. Er was een een nuchtere aanpak nodig.

Namens werkgevers brengt hij twee argumenten naar voren waarom de infrastructuur van de SW-bedrijven behouden moet blijven:

- Het allesoverheersende argument is gelegen in het belang van het werk voor de betrokken mensen. Mevrouw Curfs gaf aan dat zij trots zijn op hun werk en dat hun werk een soort zorgstructuur vormt. In de voorbereiding van de werkgeversgeleding is erop gewezen dat SW-bedrijven bedrijven met een specialisatie zijn en schaal kunnen maken als het gaat om het plaatsen van deze groep mensen. Conform afspraken uit het Sociaal Akkoord moet in een bepaalde periode het oude systeem worden afgebouwd en het nieuwe systeem worden opgebouwd.
- Zoals mevrouw Curfs ook al aangaf, bieden SW-bedrijven het voordeel dat ze reguliere bedrijven die opdrachtgever zijn 'ontzorgen'. Dat helpt de concurrentiekracht van de reguliere bedrijven te versterken. Misschien helpt het zelfs om reshoring te bevorderen. Dit is dan een bijkomend economisch argument.

In de verkenning zijn de oorspronkelijke, goede, doelstellingen nog eens goed neergezet ('afgestoft en opgepoetst') en is strakker neergezet welke acties nodig zijn om deze te realiseren. Met name is gepleit voor meer regie in de 35 arbeidsmarktregio's in casu door de verantwoordelijke wethouder van de centrumgemeente van de betrokken regio. De VNG reageerde daar enigszins 'iebelig' op. Echter, het is nu eenmaal zo dat ook bij samenwerkingsverbanden één persoon/instantie aanspreekpunt/verantwoordelijk moet zijn.

Verder is in de verkenning betoogd dat wanneer geld een belemmering zou vormen de inzet van extra geld gewenst is.

Werkgevers zijn blij met de verkenning en danken de voorzitter en secretaris van de commissie van voorbereiding. De secretaris is erin geslaagd om het verhaal in korte tijd goed op te schrijven.. Ook de samenwerking met de vakbeweging heeft spreker als positief ervaren.

De *voorzitter* vraagt wat voor de vakbeweging de grootste zorgen waren in het kader van deze adviesaanvraag.

De heer *Hartveld* geeft aan dat de grootste zorg is dat de SW-infrastructuur niet langzaam overgaat in een nieuwe structuur, zoals dit is afgesproken in het Sociaal Akkoord, maar dat in een aantal arbeidsmarktregio's sprake is van ongewenst versnelde afbouw en 'verkrumming' zoals de heer De Boer al aangaf.

De ambitie is dat mensen met een arbeidsbeperking, waar mogelijk, in reguliere bedrijven kunnen werken. Zo is afgesproken dat er 125.000 extra werkplekken zullen worden gerealiseerd in de komende 10-12 jaar, mede om ervoor te zorgen dat de afbouw van de SW-bedrijven ook op die manier verantwoord is. Hier is sprake van een samenhangend geheel.

De vakbeweging heeft altijd gesteld dat de SW-infrastructuur de kern van de nieuwe regionale Werkbedrijven zou moeten zijn. In de verkenning wordt dit nog eens naar voren gebracht.

Het signaal dat in de discussie definities en techniek onduidelijk waren, baart hem zorgen. Op zich is het namelijk simpel. Er is een grote verandering doorgevoerd in de SW-infrastructuur en (in samenhang daarmee) de Wajong, waarbij een ombouw heeft plaatsgevonden om mensen met beperkingen via 35 regionale Werkbedrijven in reguliere bedrijven zouden worden geplaatst. Voor de groep waarvoor dit te hoog gegrepen is, zou worden voorzien in 30.000 plaatsen beschut werk, dit is ook onderdeel van het Regeerakkoord.

Hier ligt een tweede grote zorg: in de praktijk blijken gemeenten die afspraak niet na te komen. Spreker heeft er bezwaar tegen dat de VNG zich in haar reactie heeft verscholen achter de gemeentelijke autonomie.

Nog twee opmerkingen over geld:

- Het aan het werk helpen en houden van mensen met een arbeidsbeperking kost geld en inspanning. Bij alle discussies over de Participatiewet en ook bij de totstandkoming van het Sociaal Akkoord was dit beseft. Het gaat niet vanzelf. Ook voor het bedrijfsleven ligt hier een grote opgave en de vakbeweging zal zich hard blijven maken voor nakoming van de gemaakte afspraken.
- Er is gigantisch bezuinigd op de voorzieningen voor mensen met een arbeidsbeperking. Spreker denkt dat er teveel is bezuinigd. Hij sluit zich dan ook graag bij de woorden van de heer De Boer aan dat die bezuinigingen, daar waar nodig, moeten worden bijgesteld. Hoewel dit niet zo expliciet in de voorliggende verkenning is gesteld, is dit wel de opvatting van de vakbeweging.

De heer *De Boer* laat weten dat werkgevers inmiddels op weg zijn naar 15.000 gerealiseerde plaatsingen van de afgesproken 100.000. Daarmee liggen werkgevers een beetje voor op het schema. Ongeveer een derde daarvan loopt via detacheringen van SW-bedrijven. De heer Van der Gaag heeft laten weten blij te zijn met de verkenning. Volgens betrokkene is er bij werkgevers in de regio's voldoende bereidheid tot medewerking, maar ligt het knelpunt in de 'aanvoer' van mensen die kunnen worden geplaatst.

De *voorzitter* wijst erop dat er een uitdrukkelijke taak bij werkgevers en overheidswerkgevers ligt om de banenafpraak te realiseren. Welke rol ziet de vakbeweging voor zichzelf?

De heer *Hartveld* merkt op dat de vakbeweging betrokken is bij de uitvoering van die afspraken via de regionale Werkbedrijven en zich er hard voor maakt dat zoveel mogelijk mensen die ervoor in aanmerking komen op de juiste plaats terecht komen. De SW-infrastructuur is daarvoor ook belangrijk.

Verder ondersteunt de vakbeweging het proces via cao-afspraken, gericht op ondersteuning van inspanningen van bedrijven en sectoren bij de invulling van de banenafpraak. Dat laatste hoeft natuurlijk niet per se via een cao, maar dit is nu eenmaal het instrument dat de vakbeweging tot haar beschikking heeft. Ook via beroepsopleidingen probeert de vakbeweging projecten te stimuleren om mensen met een arbeidsbeperking aan de slag te krijgen en te houden. Als voorbeeld kan hier het project Boris worden genoemd.

In reactie op een desbetreffende vraag van de voorzitter stelt spreker dat de regionale Werkbedrijven in de 35 arbeidsmarktregio's door sommigen weleens worden gezien als een overlegtafel. De regionale Werkbedrijven zijn wat hem betreft meer dan alleen een overlegtafel. Zoals gezegd, hoort ook de SW-infrastructuur erbij. Het regionale Werkbedrijf heeft vier rollen;

- Het inzichtelijk maken van de vraag bij werkgevers.
- Het inzichtelijk maken van het bestand door gemeenten en UWV.
- Het bemiddelen van het bestand, waarin de SW-bedrijven een grote rol hebben.
- Het zorg voor de goede voorzieningen (die 'functionaliteiten' worden genoemd in de verkenning).

Voor die goede voorzieningen zijn inmiddels al veel landelijke afspraken gemaakt. Zo is afgesproken dat de no-riskpolis overal hetzelfde moet zijn. Werkgevers in Groningen hebben dezelfde wensen als werkgevers in Amsterdam. De vakbeweging probeert ook dit soort kaders op orde te krijgen, omdat ook dit niet vanzelf gaat.

Op de vraag van de voorzitter welke gedachten bij hem naar voren kwamen bij de uitzending van het journaal concludeert de heer *Van der Veen* dat de SER op dit punt terecht haar signaleringsfunctie heeft opgepakt. De SER heeft het groeiende probleem bij dit onderwerp, dat iedereen aan het hart gaat, snel op de agenda gezet. De kroonleden zijn ook blij dat dit onderwerp vervolgens ook de gewenste aandacht heeft gekregen.

Bij zijn deelname aan de eerste bespreking van de commissie van voorbereiding had spreker twee ambities.

In de eerste plaats was de commissie het snel eens over het belang van beschut werk. Er werd een sterke vertraging in de ontwikkeling van beschut werk gesignaleerd, hetgeen vanwege de maatschappelijke negatieve effecten zeer ongewenst is. Zoals de heer De Boer al aangaf, is daarvoor in de tweede plaats een goede sociale infrastructuur nodig in de 35 arbeidsmarktregio's. In de regio's is een complexe structuur gecreëerd. Hij waardeert het dat de SER met zijn verkenning een bijdrage levert aan het bevorderen van een meer eenduidige en goed functionerende structuur in de regio's. Vooral is betoogd dat de functies van de SW-bedrijven overeind zouden moeten blijven en een goede plek moeten krijgen in de te ontwikkelen sociale infrastructuur van de arbeidsmarktregio's.

Het is belangrijk dat sociale partners en de SER zelf volgen hoe die ontwikkeling zich voltrekt en hierbij 'de vinger aan de pols houden'.

In dit verband constateert spreker desgevraagd dat de SER al in meerdere adviestrajecten is ingegaan op de ontwikkelingen in de arbeidsmarktregio's. Zo is in het advies over een toekomstbestendige arbeidsmarkt ingegaan op de begeleiding en bemiddeling van werklozen en op van-werk-naar-werk trajecten. Uit dit advies volgde ook een opdracht aan de SER om betrokken te blijven bij de verdere ontwikkelingen. In het verlengde van de te verwachten kabinetsreactie over het SER-advies over sociale ondernemingen, die ook een rol kunnen spelen bij beschut werk, volgt wellicht nog een (nadere) adviesaanvraag.

Hiermee heeft de SER volgens spreker de verplichting op zich genomen om de totstandkoming van een heldere, goed werkende sociale infrastructuur in de arbeidsmarktregio's te blijven volgen en om waar nodig een rol op te pakken.

Reactie van mevrouw Curfs:

Mevrouw Curfs is blij met de gegeven reacties vanuit de drie geledingen van de raad. Zo vindt spreekster het fijn om van de heer De Boer te horen dat de detacheringen via de SW-bedrijven in reguliere bedrijven goed verlopen. Inderdaad nemen ondernemers hun verantwoordelijkheid. Spreekster komt nooit een ondernemer tegen die dit vraagstuk niet belangrijk vindt, wel geven ze soms aan dat ze niet weten hoe ze het moeten doen. Daarover maakt spreekster zich zorgen. Het is mooi dat de infrastructuur van de SW-bedrijven hierin een rol kan spelen.

In reactie op de discussie over de vraag of nu wel of niet sprake is van een heldere structuur wijst spreekster erop dat de SW-bedrijven al circa 60 jaar bestaan. De structuur is er dus. Ondernemers en SW-bedrijven hebben hierin elkaar al lang gevonden. De gemeenten hebben hierin ook een bepaalde rol gekregen. Omdat haar SW-bedrijf is gefuseerd met sociale diensten (en andere SW-bedrijven) weet spreekster uit ervaring dat het hier om een andere wereld gaat dan het 'runnen' van een onderneming.

Ondernemers die 'stuk lopen' op de gemeenten proberen nu banen voor mensen met een arbeidsbeperking te regelen via de SW-bedrijven en doen daarbij een beroep op instrumenten als detachering en jobcoaching. Ondernemers willen zich inspannen voor de banenafpraak maar de risico's beperken.

Spreekster is het met de heer Hartveld eens dat niet in iedere gemeenten apart afspraken moeten worden gemaakt, maar dat op onderdelen juist centrale afspraken moeten worden gemaakt. Ook werkgevers lobbyen voor zo eenvoudig mogelijke afspraken. In feite gaat het erom om het proces van het uitruilen van diensten 'netjes' te verrekenen. Desondanks is sprake van ingewikkelde rapporten en spelregels. Soms moeten spelregels en instrumenten worden opgefrist, maar het is niet nodig om iedere keer in te zetten op nieuwe afspraken c.q. een 'redesign'.

Kortom: De al 60 jaar bestaande sociale infrastructuur moet zo goed mogelijk worden gebruikt met zo simpel mogelijke spelregels.

Reacties van de overige raadsleden:

Mevrouw Van der Lecq heeft nog een hartenkreet. Kennisnemende van de publiciteit rond het onderhavige vraagstuk realiseerde spreekster zich dat dit sociaal-economische vraagstuk de kern van de SER-activiteiten betreft, waarbij het gaat over mensen die niet voor zichzelf kunnen spreken. Zij spreekt uit trots op de SER te zijn.

De heer Hartveld dankt de voorzitter, de andere commissieleden en het secretariaat voor hun inzet voor de voorliggende verkenning.

Afronding bespreking en vaststelling verkenning:

De voorzitter stelt vast dat er verder geen vragen of opmerkingen leven bij de raadsleden.

De voorliggende concept-verkenning wordt unaniem door de raad vastgesteld.

Ook spreekster dankt de heer Koppe van het secretariaat voor het verrichte werk. Hoewel het niet gemakkelijk was dit vraagstuk 'in simpele taal' te beschrijven, is dit volgens spreekster goed gelukt.

Ten slotte dankt spreekster mevrouw Curfs voor haar komst en inbreng.

5. Advies *Handelingsperspectieven voor een circulaire economie* (R/2802)

De *voorzitter* stelt het voorliggende conceptadvies aan de orde. Zij nodigt de voorzitter en secretaris van de commissie van voorbereiding (de vaste Commissie Duurzame Ontwikkeling), respectievelijk de heren Nijpels en Van der Wijst, uit om plaats te nemen aan de bestuurstafel.

Toelichting commissievoorzitter, de heer Nijpels:

De commissie heeft maar vier maanden de tijd gehad om het advies voor te bereiden. Dat dit is gelukt, is onder andere te danken aan de heer Van der Wijst van het secretariaat.

In de eerste plaats wordt het belang van de circulaire economie nog in hoge mate onderschat. De ecologische problemen rond grondstoffen en de kwetsbaarheid (afhankelijkheid) van de Nederlandse en Europese economie voor grondstoffen vormen sterke argumenten voor meer aandacht voor de circulaire economie op korte termijn. Van de 54 kritische materialen die Europese landen importeren, komt 90 procent buiten Europa. Voor Nederland geldt dat 68 procent van onze materialen uit het buitenland komt.

Ten tweede is het begrip circulaire economie verder bij het bedrijfsleven nog in hoge mate onbekend. 53 procent van de Nederlandse ondernemers stelt niet te weten wat circulaire economie betekent. Er is dus nog veel stichtend werk over dit onderwerp te verrichten.

In de derde plaats wordt vaak verondersteld dat waar Nederland goed scoort op het gebied van recycling — Nederland behoort tot de top drie van Europa — dat ook wel het geval zal zijn op het gebied van de circulaire economie. Circulaire economie is echter veel meer dan recycling: het gaat hier om de materiaalkeuzen en afhankelijkheid van grondstoffen, om design e.d.

Buiten het feit dat het advies door de SER wordt vastgesteld, is het belang van het advies gelegen in de deelname van de natuur- en milieubeweging in de commissie van voorbereiding. Er is een breed advies opgesteld, dat het kabinet zal helpen bij het vinden van een goede richting voor de circulaire economie. De kabinetsreactie wordt kort na de aanstaande zomer verwacht. Het debat over het kabinetsstandpunt zal begin oktober plaatsvinden. In die zin volgt ook snel een follow up van het advies.

Ten slotte wordt circulaire economie weleens met 'saaie of lelijke' producten geassocieerd. Spreker wijst erop dat hij zelf nu een circulair kostuum van het bedrijf Dutch Spirit draagt. Dit bedrijf heeft ervoor gezorgd dat alle grondstoffen uit landen komen waar de arbeidsomstandigheden voldoen aan de voorwaarden van de ILO, de grondstoffen op een ecologisch verantwoorde manier worden gewonnen, zonder gebruik van bestrijdingsmiddelen en zonder beslag te leggen op grondstoffen die voor andere mensen bestemd zouden moeten zijn. Aan het einde van zijn leven is het kostuum ook volledig recyclebaar. Dat is bijzonder omdat van een gemiddeld kostuum bijvoorbeeld de voering, de vulling van de schouders, de knopen en de draden niet kunnen worden gerecycled. De makers van het kostuum hebben bovendien aan de binnenzijde de rechten van de mens, de dieren en de natuur afgebeeld.

Hiermee heeft hij duidelijk gemaakt dat circulaire economie af en toe ook een vrolijk onderwerp kan zijn.

Later in de vergadering geeft spreker werkgevers en werknemers de suggestie mee om ook voor de voorzitter van de SER een prachtig, en ook betaalbaar, maatkostuum van Dutch Spirit te schenken naar aanleiding van het advies.

Inleiding heer Kuin (werknemers):

Allereerst spreekt hij zijn waardering uit, richting commissie en secretariaat, dat in zo'n korte tijd een zo omvattend advies tot stand is gekomen. Hij blijft vinden dat teksten in dit huis, maar ook in eigen huis, soms wat bondiger en korter zouden kunnen zijn, maar hij begrijpt dat het bereiken van compromissen soms wat meer tekst vereist. Dank voor het goede werk.

De vakbeweging onderschrijft dit advies van harte. Dat lijkt inmiddels vanzelfsprekend, maar dat is het niet. Vakbeweging en milieubeweging zijn geen natuurlijke vrienden. De milieubeweging leek uit elitaire geitenwollensokken te bestaan die geen enkel oog leken te hebben voor wat haar standpunten betekenden voor de werkgelegenheid. En de vakbeweging leek enkel oog te hebben voor werkgelegenheid en niet voor de gevolgen voor ons milieu. Vele milieuacties, vele wetenschappelijke onderzoeken en vele jaren later wordt de noodzaak en de urgentie van ingrijpen ten behoeve van ons milieu nagenoeg door iedereen erkend. Bij de vakbeweging groeit het besef dat we niet alleen toe moeten naar duurzame arbeidsrelaties, maar ook naar duurzame arbeid. En de milieubeweging heeft, nu zij steeds minder haar gelijk hoeft te bepleiten, steeds meer oog voor een verantwoorde transitie naar een duurzame, circulaire economie. Er groeit een bijzondere en belangrijke sociaal duurzame coalitie in Nederland.

En zo maken wij mee dat werknemers uit de kolencentrales en werknemers uit de haven die werk hebben aan de kolenoverslag in één vergadering zitten met Greenpeace en Milieudefensie. En inmiddels maken zij samen plannen om tot een zorgvuldige transitie te komen. En als de regering haar verantwoordelijkheid neemt door voor die transitie geld uit te trekken, gaan we een geruisloze sluiting en transitie meemaken. Dat is best bijzonder.

Er zijn mensen in dit huis die wel eens verzuchten: daar heb je ze weer, de vakbeweging kijkt alleen maar naar werkgelegenheid? Nee, spreker hoopt duidelijk te hebben gemaakt dat de vakbeweging inmiddels verder kijkt. Maar neem ons niet kwalijk dat we vooral onze mond open doen over zaken waar we echt verstand van hebben.

Hoofdstuk 6 heeft dan ook onze speciale aandacht. We lezen daar dat een circulaire economie bruto 90.000 nieuwe banen oplevert:

- voor de hooggekwalificeerden in het ontwerpen, bij de ontwikkeling van nieuwe technologieën en in organisatorische functies,
- voor de vakmensen in de middenberoepen levert het kansen op in het onderhoud, reparatie en dienstverlening
- en voor de lager opgeleiden in de demontage en de recycling.

Hiervan worden in het hoofdstuk aansprekende voorbeelden genoemd, zoals we die kennen van de beddenfabrikant Auping. Of de te voorspellen ontwikkeling dat we diensten gaan inkopen in plaats van het apparaat en dat we meer gebruiker worden in plaats van eigenaar, waardoor de levensduur van apparaten van groter belang wordt dan de consumptie als zodanig. Of de verspillingsfabriek, waar alle voedselresten weer worden opgewaardeerd tot voedingsmiddelen.

Maar er komen ook twijfelachtige voorbeelden uit de deeleconomie aan de orde. Dit is voor de vakbeweging overigens geen reden om te waarschuwen voor deze ontwikkeling, omdat de stap naar een circulaire economie noodzakelijk is.

Een economie, zoals vastgelegd in dit hoofdstuk, is pas echt circulair als:

- de werknemers met respect worden behandeld
- het werk zinvol is
- de arbeidsrelatie duurzaam is en
- de arbeidsvoorwaarden en arbeidsomstandigheden op orde zijn.

Zo hoort dat nu te zijn, en zo hoort dat zeker in een circulaire economie te zijn. In een circulaire economie zal een opwaardering plaatsvinden van het ambacht. En bij een circulaire economie hoort duurzaamheid, wat betekent: lang houdbaar/bruikbaar, dus niet steeds anderen of nieuwe, geen losse flexibele steeds wisselende arbeidsrelaties dus. Duurzaam, dat betekent dus lang houdbare arbeidsrelaties, waarin je investeert, waarin je aan onderhoud doet (scholing) en die je soms moet repareren (mediation). Zo'n duurzame arbeidsrelatie leidt tot grote loyaliteit en betrokkenheid en dus tot betere producten en diensten. Wij gaan er voor.

Inleiding heer De Groot (kroonleden):

De heer *De Groot* sluit zich graag aan bij de reeds geuite waardering voor het voorliggende adviesrapport. In korte tijd is een fraai overzicht gegeven van een complexe en relatief onbekende materie. Daarmee vormt het rapport een mooie basis voor het in wording zijnde Rijksbrede programma circulaire economie. Hij onderstreept dat het rapport past in een rijke SER-traditie om startend vanuit het brede welvaartsbegrip een analyse te ontwikkelen die slimme, duurzame en inclusieve groei weet te verbinden en van daaruit tot relevante aanbevelingen weet te komen.

Zoals de heer Nijpels al stelde, toont het rapport op een overtuigende wijze de urgentie aan van een transitie naar een circulaire economie, ingegeven door zorgen omtrent (i) geopolitieke ontwikkelingen, (ii) leveringszekerheid van essentiële grondstoffen en (iii) eindigheid van natuurlijke hulpbronnen. Het advies past daarmee in een mooie lijn van eerdere adviezen op het bredere terrein van duurzaamheid.

Tegelijkertijd laat het advies zien hoe complex het vormgeven van het vereiste transitietraject is. Een traject dat met grote onzekerheden is omgeven, een traject waarin een kleine open economie in sterke mate afhankelijk is van ontwikkelingen in Europees en globaal verband, hetgeen zeker nog verdere actie zal vergen. En ook een traject waar een veelheid aan gevestigde belangen transities kunnen frustreren. Het advies maakt duidelijk dat ook daarvoor expliciete aandacht nodig is.

Het rapport laat ook zien dat een empirische kennisbasis in belangrijke mate nog ontwikkeld moet worden, gegeven het grotendeels onbekende terrein. Zeker op het terrein van de arbeidsmarkt is een aantal mooie voorbeelden gegeven. Maar systematische kennis over de ontwikkelingen en de consequenties van complexe en structurele transformatie van productieprocessen is nog in grote mate afwezig. Het rapport bevat een oproep om hierop verder te studeren.

Tegen die achtergrond neemt spreker de gelegenheid te baat om een aantal van de gedane aanbevelingen nog eens extra te onderstrepen:

- Ten eerste kan en dient de overheid zelf een essentiële rol spelen in het reduceren van onzekerheid door een robuust en standvastig beleid. Uit de literatuur is bekend dat die onzekerheid, die soms ook door de overheid verder handen en voeten wordt gegeven, een complexe barrière kan zijn bij het bevorderen van dit soort transities. Voor het Rijksbrede programma ligt hier een duidelijke opgave.
- Een tweede, nog niet zo scherp benoemd punt is dat bij dit soort complexe transities een belangrijke mate van maatschappelijke bewustwording nodig is. Het advies bevat dan ook de oproep dat het primair en voortgezet onderwijs en allerlei trajecten in het kader van een leven lang leren hierin een expliciete rol moeten spelen.
- In de derde plaats is beleidsmatig hernieuwde studie naar vergroening van het fiscale stelsel aanbevelenswaardig. Circulaire economie is bij uitstek een voorbeeld van een domein waar er een potentieel is om de theoretische belofte in te kunnen wisselen van een tweesnijdend zwaard, waarmee verstoringen op zowel de arbeidsmarkt als op milieuterrein simultaan kunnen worden aangepakt.

- Een vierde punt betreft het grote belang van het formuleren van doelen en het ontwikkelen van heldere meetinstrumenten. Het CBS heeft daartoe eerste aanzetten gedaan in het kader van de circulaire economie. Tegelijkertijd maken die duidelijk dat er nog grote stappen nodig zijn om tot de gewenste concretisering te komen om dit soort langlopende trajecten verder handen en voeten te geven. Het zou waardevol zijn wanneer het CBS die uitdaging zou oppakken, samen met kennisinstellingen en universiteiten, zodat de noodzakelijke 'meters' kunnen worden gemaakt om het Rijksbrede programma verder in te vullen.
- Tot slot ondersteunt spreker van harte de aanbeveling om juist op lokale schaal invulling te geven aan circulaire ambities. Daarvoor zal een zekere coördinatie nodig zijn. Er ligt volgens spreker een groot potentieel bij het aansluiten op lokale sterkten om van onderaf de circulaire economie verder handen en voeten te geven.

Inleiding heer Verhagen (werkgevers):

Ook namens werkgevers complimenteert de heer *Verhagen* de commissie, haar voorzitter en het secretariaat met dit advies. Het is een knappe prestatie om in zo'n korte tijd een doorwrocht en unaniem advies op te stellen over een aanpak voor de circulaire economie, waarin alle ins en outs over de circulaire economie duidelijk naar voren komen.

Spreker valt de heer Nijpels bij dat het noodzakelijk is om stappen te zetten naar een circulaire economie. Daartoe noodzaakt de groei van de wereldbevolking en daarbinnen de groei van de middenklasse die steeds meer gebruik zal gaan maken van de beschikbare middelen, terwijl tegelijkertijd sprake is van een groeiende schaarste aan grondstoffen. Daarom is de gedachte achter de circulaire economie, namelijk om grondstoffen en materialen zo lang mogelijk in de economie te houden, niet alleen waardevol maar ook essentieel om onze levensstandaard ook op termijn te kunnen behouden. Voor ondernemers is het ook waardevol omdat het nieuwe kansen biedt. Tegelijkertijd is het voor hen ook een noodzaak om te kunnen overleven.

In tegenstelling tot hetgeen de heer Nijpels stelde, zijn de nodige ondernemers er al mee in de slag. In ieder geval willen zij duurzaamheid in hun bedrijfseconomisch model integreren. Een aantal sectoren kan hierin uitdrukkelijk een voortrekkersrol spelen. De landbouw is daarvan een voorbeeld. Van de landbouw kan lering worden getrokken als het gaat om de vraag hoe met grondstoffen kan worden omgegaan.

Een tweede element, waarover spreker minder negatief is, is dat Nederland aan kop gaat als het gaat om efficiënt grondstoffengebruik en hergebruik van materialen. Hiermee moeten we ons niet op de borst slaan, maar het geeft wel een mogelijkheid om een volgende stap te zetten richting circulaire economie. Deze koploperspositie geeft ons extra kansen. Ten eerste om met technologische innovaties en nieuwe vormen van samenwerking in de keten nog duurzamere productie- en consumptiemethodes te ontwikkelen. Maar het biedt ook kansen wereldwijd. We kunnen ook anderen in de wereld helpen om efficiënter om te gaan met grondstoffen. En ook dat is goed voor de Nederlandse economie en daarmee voor de werkgelegenheid.

Willen we de circulaire economie een versnelling geven, dan is hechte samenwerking tussen ondernemers, werknemers, NGO's en overheid noodzakelijk. Juist gelet op het feit dat een Rijksbreed programma wordt ontwikkeld, is ook sprake van een bijzonder tijdig advies. Het advies bevat daarvoor ook een aantal concrete aanbevelingen. De samenwerking wil spreker nog een keer benadrukken. Ook in de discussies en uit de reactie van de heer Kuin bleek dat het voor de vakbeweging een redelijk nieuw onderwerp was. Werkgevers willen graag met de bonden verder praten over de

ontwikkeling van groene businessmodellen en de rol van arbeid en scholing daarin. Hierin hebben partijen een gezamenlijk belang. In ieder geval moeten partijen het eens worden over deze ontwikkeling.

Verder wil spreker benadrukken dat naast EZ en I&M de betrokkenheid van andere departementen zoals SZW, Financiën en VWS nodig is voor de Rijksbrede benadering van duurzaamheid.

Op enkele punten uit het advies wil spreker nog accent leggen.

- Voor het businessconcept van de circulaire economie moet de overheid onnodige belemmeringen in wet- en regelgeving opruimen. Dit geldt lokaal, nationaal maar zeker ook Europees. Goede, duurzame businessmodellen hebben een schaalgrootte nodig die onze landsgrenzen overstijgt. Een goed initiatief in dit verband is het Nederlandse initiatief om met omliggende landen (vrijwillige) afspraken te maken over harmonisering van de transportvoorwaarden van secundaire grondstoffen, het zogenaamde North Sea Roundabout. Deze aanpak helpt bedrijven op een praktisch manier hun businesscase rond te krijgen. Deze aanpak kan ook voor andere problemen worden ingezet.
- De heer Nijpels is al ingegaan op de kwetsbaarheid van kritische grondstoffen voor onze eigen economie. Zo worden zeldzame aardmetalen gebruikt in onze duurzaamheidstechnologie. Wanneer hiermee niet op een andere manier kan worden omgegaan, heeft dit een enorme impact. Niet alleen voor onze energievoorziening, maar überhaupt voor onze economische ontwikkeling. Juist in het kader van de circulaire economie zou de overheid samen met het bedrijfsleven nader moeten bezien hoe we de kwetsbaarheid van kritische grondstoffen terug kunnen dringen.
- Zijn eigen sector, de bouw, kenmerkt zich door investeringen met een lange levensduur: bouwwerken gaan soms wel meer tot 100 jaar of langer mee. Van begin af aan moet dan worden nagedacht over een efficiënt energiegebruik en materialengebruik en -hergebruik. De overheid heeft hierin vanwege haar inkooppositie ook een belangrijke rol. De overheid is een belangrijke inkoper in de wereld van bouw en infra. De overheid kijkt echter alleen naar de laagste kostprijs en niet naar de 'total cost of ownership' of de totale kosten van de levensduur en kan daarbij tot verkeerde keuzes komen. De overheid zou juist bereid moeten zijn te kijken naar de 'total cost of ownership' en het hergebruik van materialen. Dit kan dan een positieve rol spelen in het bevorderen van duurzaamheid.
- Een laatste element dat spreker nog wil benadrukken, betreft de recente voorstellen van VNO-NCW MKB-Nederland en LTO-Nederland om de overheidsinvesteringen te verhogen in het kader van de Next Level benadering, die mede gericht is op verduurzaming van onze economie. Samen met de financiële sector en de overheid zou dit pad verder ontwikkeld moeten worden. Dit ook om de circulaire economie op zo kort mogelijke termijn te kunnen bewerkstelligen, net zo snel als de SER tot zijn voorliggende advies is gekomen.

De *voorzitter* geeft het woord vervolgens graag aan de genodigden. In de eerste plaats aan de heer Wagenaar, directeur van de Stichting Natuur & Milieu. Een vertegenwoordiger van deze organisatie heeft (samen met een vertegenwoordiger van Milieudefensie) deel uitgemaakt van de commissie van voorbereiding. Betrokkene was uiteraard al een bekende in SER-huis, onder meer vanwege zijn betrokkenheid bij het Energieakkoord.

Inleiding heer Wagenaar:

In de eerste plaats wil spreker reflecteren op de inbreng van de heer Kuin. Dit via een citaat uit de inaugurale rede van een vroegere vicevoorzitter van de raad, de heer Wientjes, waaruit blijkt dat natuur en milieuorganisaties, de vakbeweging en werkgevers elkaar de hand kunnen geven:

“De vakbeweging en NGO’s zoals de milieuorganisaties spelen hierbij (...maatschappelijk tegenwicht in de jaren ‘60) een belangrijke rol. In de afgelopen 10 jaar is er echter een verandering opgetreden in dit spanningsveld. Ondernemers voelen zich verantwoordelijk voor de maatschappelijke gevolgen van hun ondernemen en tonen leiderschap op dit onderwerp. De spagaat tussen ondernemersvrijheid en maatschappelijke verantwoordelijkheden wordt beperkt.”.

Als bezegeling van deze nieuwe situatie noemt de heer Wientjes het al door de voorzitter aangehaalde Energieakkoord.

In de jaren ‘60 was wellicht sprake van een heldere polarisatie van rollen in de samenleving. Inmiddels is binnen het bedrijfsleven sprake een rijke schakering van opvattingen en posities. Dit is ook het geval binnen de vakbeweging en de politiek. Maar ook binnen de milieubeweging.

Voor ons ligt wederom een bouwsteen, of hij zou bijna willen zeggen een kroonjuweel, voor de toekomst van Nederland: Nederland richting geven aan een duurzame toekomst gebaseerd op een circulaire economie. Het geeft een houvast waar onze mensen in 2030 en daarna aantrekkelijk werk zullen vinden, waar de concurrentiekracht van onze ondernemingen kansrijk is en wat past binnen de draagvlak van de aarde en de beperkte hoeveelheid grondstoffen.

In het voorliggende rapport wordt heel duidelijk aangegeven dat die urgentie zeer groot is. Door groeiende en ontwikkelende wereldbevolking dreigen grondstofuitputting en een hoge milieudruk (natuuraantasting, verlies van biodiversiteit, uitstoot van broeikasgassen), leidend tot geopolitieke spanningen en risico’s voor regionale en nationale economieën. Als iedere bewoner ons gedrag in Nederland zou hebben, zouden we bijna 4 maal onze wereldbol nodig hebben. Zoals de heer Nijpels al aangaf, moet voor de 54 meest kritische materialen voor Europa 90 procent worden geïmporteerd, vooral uit China. Heftig en rauw om dat te realiseren voor de continuïteit van onze samenleving.

We omarmen het advies van harte; Nederland koploper op het gebied van de circulaire economie in 2025 / 2030. En het advies komt met zes vrolijke V’s, variërend van visieontwikkeling tot versnellen. Daar zit een wereld achter.

De klimaatdoelstellingen zullen de samenleving doen schudden op haar grondvesten — de planeet uit de gevarezone — en daar komt circulariteit als oplossingsrichting bij. In het advies wordt ook een mooie paragraaf gewijd aan de kwaliteit van leven en stabiliteit. Voor onze boeg — en daar staat ook de milieubeweging voor — ligt het vermijden van disrupties. Nederland staat aan de vooravond van majeure veranderingen. Dan is dit huis van de polder, dit huis van de dialoog in eerste instantie de plaats om te kijken hoe we dat kunnen doen. Vanuit de groene NGO’s en de brede schakering die we daarin kennen, werken we daaraan graag mee.

Eén van zijn eerste leidinggevendenden hield hem het volgende voor: “Kleine problemen altijd troep, grote problemen grote oplossingen”. Het advies komt op het goede moment, zowel in het huidige kabinet als in de voorbereidingen voor een nieuw kabinet .

Enkele speerpunten uit het advies waar de overheid haar leiderschap kan laten zien:

- Focus op sectoren: agrofood, chemie, metaalelektro, de bouwwereld en de afval- en recycling sector.
- De groene fiscaliteit moet snel worden aangepast, van arbeid naar grondstoffen en waar mogelijk differentiatie van BTW.
- Wellicht moeten normen worden gesteld door de overheid voor recycling en hergebruik. Zo maken we onze bedrijven en mensen fit om ook in het buitenland te scoren. Dan zit de prijsprikkel ook goed.

- Ook voor wetgeving noemt het advies een aantal aanbevelingen. Basaal de notie dat in plaats van over afval over grondstof zou moeten worden gesproken. Een element dat niet in het advies naar voren komt maar door de milieubeweging wordt omarmd, betreft de vraag op welke manier we de producentenverantwoordelijkheid invulling geven, uiteraard met een fiscale compensatie voor de consequenties daarvan.
- Tot slot, een goed voorbeeldgedrag van de overheid in termen van duurzaam en circulair inkopen. Bij de inkoop zou het om een bedrag van zelfs 60 miljard gaan. Met dat soort bedragen kun je écht het verschil maken. En zo maken we ook onze bedrijven en mensen creatief en fit en dat is nodig voor een sterk Nederland.

Dan komt uiteraard de vraag wanneer we tevreden zijn. We zijn immers resultaatgericht. Met het klimaat lijkt dat gemakkelijk te zijn als het gaat over het stellen van doelen om tot CO₂ reductie te komen (1,5 graad). Wanneer zijn we dat voor circulaire economie? Het advies doet daarvoor gelukkig suggesties. Want het is essentieel om een goede focus te geven en daarmee de beweging goed neer te zetten en de juiste afwegingen te maken. Bijvoorbeeld:

- Grondstoffenconsumptie per capita 20 procent minder in 2030 ten opzichte van 2014.
 - Het verlagen van onze ecologische footprint van 4,4 naar 3 ha met een doorkijk richting 2 ha.
 - Het hoogwaardig inzetten van biogrondstoffen, uiteraard duurzaam verbouwd, en het versterken van de bodemvruchtbaarheid.
- Een opmerking in de zijlijn: gisteren vond bijna de laatste discussie plaats over de biomassa-criteria. We zijn er bijna uit met de energiesector.

Zoals eenieder zich kan voorstellen, stellen NGO's altijd de vraag of het sneller mag. Met andere woorden, laten we er niet te lang over praten, maar laten we gewoon beginnen. Daarom tot slot drie opmerkingen:

- We hopen dat de overheid de vrolijke 6 V's voortvarend oppakt en groot wil denken en handelen en zo de samenleving in beweging zet om de zevende V te bereiken, namelijk verzilveren van de inzet.
- Waar nodig zou de SER het huis moeten zijn om akkoorden te sluiten tussen bedrijfsleven, rijksoverheid, vakbeweging en NGO's. De kerncompetentie van dit huis graag inzetten.
- Veel dank aan het team van Ed Nijpels en aan Ton van der Wijst. In vier maanden tijd zo'n gedegen rapport. Dat noemt spreker hartstikke goed. Uiteindelijk wordt er weer een kroon juweel aan de polderdijk toegevoegd.

Kortom, de milieubeweging is erg enthousiast over dit advies en wij zullen, op welke wijze dan ook, onze bijdrage leveren om dit voortvarend verder te brengen in de vaart der volkeren, samen met de mensen van de werkgevers- en werknemersorganisaties, de overheid en alle andere betrokkenen.

De *voorzitter* geeft vervolgens graag het woord aan mevrouw Cegerek, lid Tweede Kamer PvdA en rapporteur EU over circulaire economie. Het voorrecht van een rapporteur in de Tweede Kamer is dat deze namens alle politieke partijen mag praten. Vanwege het nauwe verband tussen de aangenomen motie van mevrouw Cegerek met de oproep om tot een Rijksbreed programma circulaire economie te komen en het voorliggende advies bleek het aantrekkelijk om mevrouw Cegerek uit te nodigen voor de raadsvergadering.

Inleiding mevrouw Cegerek:

Mevrouw Cegerek is al ruim 1,5 jaar rapporteur EU circulaire economie in de Tweede Kamer. Haar rapporteurschap is gekoppeld aan het Europese pakket circulaire

economie, een rapport dat er al sinds december 2015 ligt. Spreekster heeft de onderhandelingen in Europa mogen volgen, heeft vele gesprekken mogen voeren en heeft ook gekeken naar wat van belang is voor Nederland.

Haar conclusie was dat het juist van belang is om hierin goed samen te werken c.q. samenwerkingsverbanden te organiseren tussen de overheid, onderwijs & onderzoekinstellingen en ondernemers (de 3 O's). Het Europese pakket is een ondersteuningspakket met betrekking tot de transitie naar een circulaire economie.

Nederland is goed in zijn afvalbeleid. Al eerder is aangehaald dat we in Europa op dat gebied een koploperspositie hebben. Maar Nederland moet meer doen om uit die koploperspositie ook een economische positie te verwerven.

Vooraf van ondernemers maar ook van onderwijs- en onderzoekinstellingen hoorde spreekster kritiek op de Nederlandse overheid, omdat er wel aandacht wordt besteed aan de circulaire economie — ook in het Regeerakkoord is aangegeven dat er een transitie naar een circulaire moet gaan plaatsvinden — maar dat het beleid van de verschillende ministeries nog erg versnipperd is.

Eerder is het belang van de grondstoffenproblematiek aangehaald, het belang van de circulaire economie en de aandacht die dat van de verschillende ministeries vergt. Een belangrijk kritiekpunt daarbij was dat er onvoldoende samenhang in het beleid is. EZ, I&M en BuZa besteden er vanuit hun eigen invalshoeken aandacht aan.

Gaandeweg het proces heeft spreekster een voortgangsrapportage opgesteld naar aanleiding van haar gesprekken en uiteraard de Europese ontwikkelingen. Eén van haar aanbevelingen uit haar rapport was het belang van eenduidig beleid door het ontwikkelen van een Rijksbreed programma voor circulaire economie. Waarom? Omdat die vraag er vanuit de markt lag. We doen al heel veel zaken goed, zo is vanuit grote bedrijven en onder meer VNO-NCW aangegeven, maar nog onvoldoende en er moet meer samenhang zijn.

Als we kijken naar onze regionale economie liggen er bij uitstek op het gebied van circulaire economie nog veel kansen, die we moeten benutten door samenwerking tussen de genoemde 3 O's.

Er zijn vele mooie voorbeelden in de door haar bezochte Nederlandse regio's van circulaire economie, zoals Circulair Friesland. In regionaal verband wordt afval ingezameld en we maken er ook nieuwe producten van. Dit leidt tot werkgelegenheid op verschillende niveaus. Haar rapportage heet niet zonder reden *Remade in Europe*.

Het Europese pakket spreekt van milieuambities maar vooral ook van economische ambities en van een banenplan. Er wordt gesproken over 580.000 banen op Europees niveau, waarvan 170.000 die kennismanagement betreffen. Spreekster ziet nu al onze Nederlandse adviseurs in Malta en Italië advies geven. Wanneer ze hierin nog meer kunnen gaan betekenen, kunnen we onze producten ook elders vermarkten. Dat betekent ook dat we in onze binnenlandse regio's onze eigen producten kunnen produceren.

De heer Nijpels toonde het voorbeeld van Dutch Spirit. Ook spreekster gebruikt dit mooie voorbeeld graag. Maar er gebeurt nog meer: van visnetten maken we tapijttegels, gebouwen worden gedemonteerd, op kleinschalige basis worden van oude fietsen mooie designfietsen gemaakt. Er gebeurt dus al heel veel in Nederland, maar er is ook een grote roep naar meer ondersteuning en ook financiële ondersteuning om die regionale projecten van de grond te krijgen.

Dit biedt op hoger niveau mogelijkheden voor nieuwe werkgelegenheid, maar ook aan de onderkant. We gebruiken veel elektronica. Ze heeft zelf bijvoorbeeld drie mobieltjes. Vroeger gooiden we die artikelen weg, maar nu wordt het apart ingezameld. Voor de demontage zijn 'handjes' nodig.

In de raadsvergadering is een journaaluitzending getoond over de Participatiewet en beschut werk. De FNV hield haar in een gesprek voor dat de recyclingbranche een

opkomende branche is en zag daarin nieuwe werkgelegenheid opkomen, ook voor mensen aan de onderkant. We moeten dat goed in de gaten houden.

Het biedt dus op alle niveaus kansen. In Nederland is daarnaar veel onderzoek gedaan, ook vanuit het ministerie van EZ. In een TNO-rapport van weer drie jaar geleden is geconcludeerd dat we netto 54.000 banen kunnen creëren. De financiële sector heeft ook op het thema circulaire economie ingespeeld. Zo heeft de Rabobank recent onderzoek uitgevoerd, waarin wordt gesproken over 80.000 banen. Het gaat hierbij niet alleen om nieuwe bedrijven en nieuwe banen. De transitie naar een circulaire economie betekent voor bestaande bedrijven behoud van werkgelegenheid. Het is belangrijk dat ons dit goed te realiseren.

Afrondend merkt spreekster op de motie met een oproep voor een Rijksbreed programma te hebben ingediend vanwege de kansen ervan op nationaal en regionaal. Zij is erg blij dat de SER in dat kader zo snel met een advies over de circulaire economie is gekomen.

De *voorzitter* dankt mevrouw Cegerek voor haar heldere inleiding.

Reactie commissievoorzitter op de verschillende bijdragen:

De heer *Nijpels* is blij met de bijdrage van de vakbeweging in de commissie om het hoofdstuk over de kwaliteit van de arbeid invulling te geven. De circulaire economie geeft kansen voor nieuwe, andere typen banen. Terecht is door de vakbeweging in de commissie aandacht gevraagd voor goede arbeidsomstandigheden en de kwaliteit van de arbeid. In het advies is aangegeven dat op dit punt nader onderzoek moet plaatsvinden en dat ook nagedacht moet worden over hoe een en ander moet landen in het onderwijs.

Spreker reageert verder op het onderwerp van de vergroening van het fiscale stelsel, waarvoor in de inbreng namens de kroonleden aandacht is gevraagd. De opmerkingen in het advies over dit onderwerp kwalificeert spreker als tamelijk mager en zouden ook wat hem betreft in de toekomst verder ingevuld kunnen worden. De vergroening van het fiscale stelsel heeft ook relaties met andere discussies. Spreker hoopt dat in het Rijksbrede programma aandacht zal worden besteed aan dit onderwerp. Het zou ook nuttig zijn wanneer de SER op dit gebied verdere adviezen aan het kabinet zou kunnen geven.

Spreker heeft enkele opmerkingen naar aanleiding van de bijdrage van werkgevers:

- Spreker heeft niet betoogd dat bedrijven in ons land niet zouden werken aan een circulaire economie. Bedrijven die hierin heel ver gaan, hebben een presentatie gegeven aan de commissie. Er is wel sprake van een beperkt aantal koplopersbedrijven. Slechts 5 procent van de ondernemers weet goed uit te leggen wat circulaire economie inhoudt en is er actief mee bezig.
- De commissie kijkt evenmin negatief tegen recycling aan. De recyclingspositie van Nederland geeft bedrijven die voorop lopen juist de kans om verder te gaan richting circulaire economie. Recycling is maar een klein deel van de circulaire economie.
- Hij onderstreept dat het noodzakelijk is dat de departementen samen gaan optreden. Dit mag ook worden verwacht, nu het kabinet een Rijksbreed programma ontwikkelt. Dit lijkt een pleonasme: ieder document van een departement is immers een kabinetsbrede reactie. Echter, de aankondiging van een Rijksbreed programma toont aan dat ook het kabinet van mening is dat alle departementen hierin een rol moeten spelen.
- Ook als het gaat om duurzaam inkopen, zo sluit spreker zich bij een andere opmerking van de heer Verhagen aan. Zoals de heer Wagenaar al aangaf, wordt

er jaarlijks voor 60 miljard door het Rijk ingekocht. Op het gebied van duurzame inkoop zijn mooie voornemens uitgesproken. Helaas blijkt in de praktijk dat er dan vaak vooral op prijs wordt gegund. Die spanning zal moeten worden opgelost.

- Datzelfde geldt voor de spanning die bestaat tussen het ontwikkelen van duurzame producten en de schaarste van specifieke grondstoffen die voor duurzame producten worden gebruikt. Ook dit onderstreept de noodzaak om stappen te zetten naar een circulaire economie.

Afrondend, vat spreker de aanbevelingen uit het advies nog eens kort samen:

- Maak in het Rijksbrede programma een transitieagenda. Maak duidelijk waar Nederland op dit punt naar toe moet gaan.
- Zet de doelen vast en maak er afspraken over. Maak helder waar we naar streven, zoals we dat bijvoorbeeld met het Energieakkoord hebben gedaan.
- Geef de transitiepaden aan. Die zijn niet voor alle onderdelen van de economie hetzelfde.

Dan weet het bedrijfsleven maar weten ook maatschappelijke groeperingen waar we aan toe zijn en waar we naar toe gaan. Zoals ook de heer Wagenaar al aangaf, biedt de SER in het voorliggende advies het kabinet aan op een aantal onderdelen verder te helpen. Spreker heeft het onderwerp van de fiscale vergroening al genoemd. Maar ook op het onderwerp arbeidsmarkt is er nog veel werk te verrichten. Hij onderstreept dan ook dat de SER met dit advies uitspreekt om het kabinet in de komende jaren te helpen met het verder ontwikkelen van de stappen op weg naar een circulaire economie.

Afronding bespreking en vaststelling verkenning:

De *voorzitter* stelt vast dat er verder geen vragen of opmerkingen leven bij de raadsleden.

Het voorliggende conceptadvies wordt unaniem door de raad vastgesteld.

Nogmaals dankt spreekster de voorzitter en de commissie, maar met name ook haar secretaris, de heer Van der Wijst, voor hun inspanningen.

7. Rondvraag en sluiting

Rondvraag:

Van de rondvraag wordt geen gebruik gemaakt.

Werklunch:

Ook na afloop van deze vergadering vindt een werklunch plaats. Vanuit OCW zal een presentatie worden gegeven over de kansenongelijkheid in het (funderend) onderwijs. De bevindingen komen met name voort uit het recent uitgebrachte onderwijsverslag *De Staat van het Onderwijs*.

De *voorzitter* sluit de vergadering om ca. 12.00 uur.